

laan luvun rakenne ja lähestymistavan taustalla oleva riskiajattelu. Tämän jälkeen luku olisi voitu jakaa kolmen alalukuun: materiaaliset riskit, psyko-sosiaaliset riskit ja työtapaturmat.

Kolmas luku "Työkyvyn kehittäminen" on työelämän tutkijalle ja kehittäjälle varmaankin kiintoisin. Tässäkin olisi kaivattu johdantoa ja miksei myös yhteenvedoa. Näin siitäkkin huolimatta, että Mäkitalo ensimmäisessä aluvussa esittelee kantaaottavasti erilaisia työkykykäsitteitä. Olisi kaivattu tätä neutraalimpaa johdantoa, jossa olisi esitelty alaluvut ja näiden kirjoittajien keskenään erilaiset ja jännitteiset työkyvyn metakäsitteet (mm. Mäkitalon työn kehittämiseen sisältyvä työhyvienvointikäsite, Korppoon työyhteisöön liittyvä yksilöllinen työkyky, Antti-Pojan ja Aron lääketieteellisesti sävyttynyt työkyvyn tasapaino malli ja Ahosen taloudelliseen tuottavuuteen kytetty työkyky).

Luku sisältää kaksi helmeä. Ensinnäkin Korppoon alaluku "Työyhteisö työkyvyn tukena" henkii joka virkkeessään koettua ja omaksuttua asiantuntemusta. Siinä kuvataan hyvin se, ettei työhyvinvointi ole sattumaa vaan se edellyttää pitkäjänteistä ja tavoitteellista kehittämistyötä työpaikoilla. Tässä työssä myös työterveyshuolto voi kantaa kortensa kekoon silloin, kun se muistaa, että onnistunut työyhteisötyö edellyttää siltä oman asiantuntemuksensa kehittämistä sekä varovaista ja diplomaattista otetta. Toiseksi tässä aluvussa jäsennetään lyhyesti - mutta hyvin - yhtäällä esimeistön merkitys työyhteisölle ja toisaalla työyhteisöön sitoutumisen moninaisuus erilaisilla työntekijäryhmillä (vrt. asiantuntijat sitoutuvat enemmän asiantuntijuutensa kehittämiseen kuin heidän senaikaiseen työpaikkaansa). Mäkitalon alaluku "Työn kehittäminen työhyvinvoinnin tukena" antaa ensinnäkin selkeän alkukuvan toiminnan tutkimukses-

ta lähtevästä työn kehittamisestä. Toiseksi siinä jäsennetään - tähän teoriaan nojaten - työelämän muutosta eli sitä, että monilla työpaikoilla ollaan hämmennyneessä ja ristiriitaisessa tilassa. Työpaikoilla ollaan osin kiinni eilinessä, eletään osin tätä päivää mutta kurkoteetaan myös huomiseen. Erilaiset toimintajärjestelmät elävät ristiriitaisesti rinnakkain. Tämä koskee varmaankin myös sekä käytännön työterveyshuoltoja että myös työterveyshuollon teoriaa (kuten tätä oppikirjaakin).

Kirjan neljäs perusluku "Hyvä työterveyshuoltokäytäntö" koostuu alaluvuista, joissa kuvataan yhtäällä työterveyshuollon periaatteita (esim. työterveyshuolto prosessina, moniammatillisuus työterveyshuollossa) ja toisaalta käytännön toimintatapoja (esim., työpaikkaselvitykset). Tässä pääluvussa olisi ehdottomasti pitänyt olla johdanto, jossa selvittäisiin sitä, millainen on kummitus nimeltä hyvä työterveyshuoltokäytäntö. Toki aluvussa "Työterveyshuolto prosessina" kuvataan muutamalla virkkeellä sitä, kuinka käsite kehkeytyi kehitettäessä työterveyshuollon sisältöä ja toimintatapoja. Enempää tästä peruskäsitteestä ei kerrota. Sinällään idea työterveyshuollossa prosessina saattaa olla toimiva makrotasolla arvioitaessa työterveyshuollon ponnoksia ja tuotoksia. Mutta työpaikan työhuollon konkreettisen toiminnan kuvaukseen se ei sopine, koska työterveyshuoltoa ei käytännössä toteuteta peräkkäisten vaiheiden kautta vaan nämä vaiheet (paremminkin elementit) ovat päällekkäisiä ja kaikki ne vaikuttavat toisiinsa.

Toimintatapoja kuvaavat neljä alalukua osoittavat nekin sitä, että työterveyshuollon kentällä painopiste on fyysisissä ilmiöissä ja somaattisessa terveydessä. Eilinen elää vahvasti. Sama ilmiö näkyy myös aluvussa "Moniammatillisuus työterveyshuollossa", joissa työterveyshuollon asiantuntijoina mainitaan työfysioterapeutit, psy-

kologit, työhygieenikot, biologit, toksikologit, ravitsemusterapeutit ja diabeteshoitajat. Missä ovat työorganisaatioiden kehittäjät, sosiaalipsykologit, työnohjaajat, kasvatustieteilijät, yritystalouden asiantuntijat ynnä muut "sosiaalisen ja taloudellisen todellisuuden" asiantuntijat? Moniammatillisuus ei taida olla käytännössä kovin korkealla työterveyshuollossa, kun sen tämänkin oppikirjan 20 kirjoittajasta yli puolet eli 11 on lääketieteilijää.

Työterveyshuolto- kirja on palapeli, jota käsikirjamaisesti voi avalla aina sieltä mistä kiinnostaa. Kukin alaluku on sinällään asiantuntevasti ja moitteettomasti kirjoitettu. Koska paloja yhdistävää kuvaa ei ole johdanto ja yhteenvedo-lukujen avulla kirjoitettu auki, palapelistä tulee ikiliikkuja. Palat avautuvat ja avautuvat; mutta "ikiliikkuja se on". Onko yhdistävän aikeneksen puuttumiseen syynä myös teoksen sivuilla viuhahdellut kiire?

Koska kunkin esityksen asiantuntemus vanhenee nopeasti ja koska punaista lankaa ei ole, niin Työterveyshuolto-kirja olisi fyysisenä kirjana voitu jättää kirjoitamattakin. Se olisi voitu julkaista vain sähköisessä muodossa. Näin lukija olisi sieltä voinut hakea nopeasti tietoa. Täten alalukua olisi voitu tiedon suhteen ajantasaistaa ja uusia teemoja (alalukua) olisi voitu lisäillä joustavasti uusien kirjoittajien toimesta.

Työterveyshuollot ovat suomalaisen työelämän edistämisen yksi resurssi pyrittäessä muun muassa vaikuttamaan työllisyysasteen ja eläkkeelle siirtymisajan nostamiseen. Sama intressi on myös työelämän tutkijoilla ja kehittäjillä. Heidänkin kannattaa olla selvillä siitä, mitä esimerkiksi työhyvinvoinnin/työkyvyn edistämisen ja kuntoutuksen suhteen tehdään työterveyshuollossa. Työterveyshuolto-kirja antaa - rakenteellisista ongelmista huolimatta - tästä itsensä näköistä tietoa.

Ilkka Pirttilä

Tampereen yliopiston työpolitiikan professori Pertti Koistinen on kirjoittanut miehelle harvinaisen ja sellaisena kiinnostavan kirjan sairaan äitinsä hoitamisesta. Koistinen kertoo hoitokokemuksestaan avoimen henkilökohtaisesti ja yleistajuisesti. Puhuesaan julkisesti hoitokokemuksestaan Koistinen ylittää kynnyksen, jonka korkeudesta miehille kertoo vaikkapa se, että Tampereen yliopiston terveystieteen laitoksella kerätty omaishoitaja-aineisto sisältää 115 dementiaapotilaan tyttärien, mutta vain 7 poikien hoitotarinaa. Kirjassaan Koistinen puhuu avoimesti myös potilaan ruumiillisesta hoivasta, mistä puhuminen on useimmille tutkimilleni mieshoitajille vaikeaa. Koistisen kuvatessa vanhuksen ihon haurautta ajattelin meidän miesten yleensä kokevan saman kaltaisia elämän rajallisuuden tuntemuksia kyykistellessämme autojemme hapertuviden helmajalkien ääressä: "Näiden yhteisten ajankilometrien jälkeen..." Hoivapuheen sukupuolikonventioiden ylittämisen ohella otsikon viittaus kerronnan reunaehtoihin sisältää myös kriittisen aspektin: kirjan luettuani jäin kaipaamaan joidenkin kertojan hoitokokemuksen yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten puolien kuvausta ja pohdintaa.

Koistinen haluaa kirjallaan avata keskustelun - ei siis osallistua keskusteluun - hoivan yhteiskunnallisista, eettisistä ja eksistentiaalisista ulottuvuuksista. Aika kova lähtökohta alueella, johon liittyvistä aiheista naiset ovat kirjoittaneet tekstiä hyllymetreittäin. Vaikkei henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvalta teokselta tarvitse

**HOIVASTA REHELLISESTI
ILMAN REUNA-EHTOJA**
Pertti Koistinen: *Hoivan arvoitus. Osuuskunta Vastapaino, Tampere. 144s.*

edellyttää saman kaltaisia viittauksia allalla aiemmin julkaistuu kirjallisuuteen kuin tutkimustekstilä, olisin kaivannut jonkinlaista näyttöä siitä, ettei hoivatutkimuksessa ole keskusteltu hoivan yhteiskunnallisista, eettisistä ja eksistentiaalisista aspekteista. Vai onko niin, että kirjoittivatpa naiset hoivaamisesta mitä tahansa, julkisen keskustelun avaajaksi tarvitaan mies? Niin tai näin, ainakin omassa työyhteisöissäni ja tuttavapiirissäni *Hoivan arvoitus* on virittänyt kiinnostusta ja keskustelua enemmän kuin moni muu kirja aikoihin kannanottojen vaihdellussa vilpittömästä ihastuksesta sarkastisiin kommentteihin miehestä löytöretkeilemässä naisille tutulla elämänalueella.

Koistisen tyyliltään esseististä ja osin runomuotoista, henkilökohtaista kokemusta ja sosiologista teoriakeskustelua vapaalla kädellä yhdistävää kirjaa on vaikea sijoittaa tiettyyn lajityyppiin. Lähinnä tunnustuskirjana lukemani teos on samalla kertaa sekä läheisen ihmisen hoidolle omistautuneen omaisen että kokeneen yhteiskuntatieteilijän ja kouliintuneen kynämiehen käsialaa. Hoidon yhteiskunnallisten kehysten, eettisten dilemmaisten ja eksistentiaalisten ristiriitojen pohdinnalla on annettavaa niin omaishoidon tutkijalle

kuin läheistään hoitaneille omaisille. Tässä arvioissa en pyri antamaan yleiskuvaa kirjan sisällöstä, vaan nostan esiin muutamia lukukokemuksen mielessäni herättämiä kysymyksiä. Tulkintaani ohjaavat tutkimieni dementiaapotilaan puolisoitten kertomukset hoitokokemuksestaan, oma kokemukseni isän dementoitumisesta sekä

kokemukseni työyhteisöistä. Oman tutkimusaineistoni ja äitini hoitokokemuksen valossa jäin miettimään sitä, miten erilaista on hoitaa puhe- ja liikuntakyvyttöä aivohalvauspotilasta kuin usein yliaktiivista ja aggressiivistakin dementiaapotilasta; potilasta, jonka hoitamisesta puuttuu toipumisen ja toivon horisontti, ja joka käytäytymisellään voi kyseenalaistaa paitsi hoitajan ponnistelut myös omaisena olemisen yhteisöllisen perustan. Käsitellessään perhettä hoivayhteisönä Koistinen toteaa suurten elämänmuutosten herättävän henkiin perheen uinuvan yhteisöllisyyden, mutta voivan myös roihauttaa perheen sisällä kyteneet ristiriidat ilmieliekkii. Vanhemman sairastuessa perheen jäsenten mahdollisuudet osallistua hoivaan käynnistävät neuvotteluprosessin, jossa ydinperhe rakennetaan uudelleen. Jos kirjan kertojamina ei ohimennen mainitsisi lapsuudenperheensä käsittäneen vanhempien ohella kolme poikaa ja toteaisi perheeseen kuuluvien lääkärien hyvittäneen vastapalveluillaan kyläläisten osallistumisen äidin huoltamiseen (s. 102), päätelisin kertojan olevan perheen ainoa lapsi. Miten hoitovastuusta perheessä neuvoteltiin ja miten kertoja valikoitui omaishoitajaksi;

halusiko hän, ajautuiko vai joutui? Miten muut sisarukset osallistuivat hoitoon ja miten hoito vaikutti sisarusten välisiin suhteisiin, ovat kysymyksiä, joita kirjassa ei käsitellä. Vaikka ratkaisu on muiden asiaosaisten intimitteetin suojaamiseksi ymmärrettävä, tuottaa keskittymisen vain henkilökohtaisen hoitokokemuksen kuvaamiseen kertojalle juuri sen kaltaista uhrautuvaa "hyvän tekemisen ja pyhyden leimaa", mihin Koistinen kirjansa loppusanoissa (s. 169) viittaa.

Kertojan hoitaessa virkatehtäviään kodin ulkopuolella, potilaan hyvinvoinnista huolehtivat kodinhoitajat. Lääkkeiden annon, pukemisen, ruoanlaiton, syöttämisen, kylvettämisen ja ihon hoidon lisäksi kotiaivustajien tehtäviin kuului myös potilaan kuljettamista päiväsairalaan, hiusten laittoa, siivoamista, pyykin pesua ja riipustamista. Asiassa ei olisi mitään ihmettelemistä, ellen olisi lukenut lukuisia omaishoitajien kuvauksia kunnallisen kotiaivun saannin vaikeudesta. Silloinkin kun kotiapua on saatavilla, ei kaikilla ole siihen varaa. Toimintojaan supistamalla ja asiakasmaksujen tulosidonnaisuutta jyrkentämällä julkinen palvelujärjestelmä näyttää hinnoittelevan palvelunsa monien avuntarvitsijoiden ulottumattomiin ja tekevän tietoisesti tilaa yksityiselle palvelutuotannolle. Koistisen tapauksessa ainakin minua olisi kiinnostanut tietää miten kotiapu järjestyi, oliko kyse kunnallisista vai yksityisistä palveluista, mitä palvelut maksoivat ja otettiin maksun määräytymisessä huomioon myös perheenjäsenten tulot. Etenkin niille lukijoille, joille vanhempien hoito tai hoidon järjestäminen on vasta edessä päin, voi palvelujärjestelmän toiminnan kuvaus – Kelan hoitotuen epäämistä koskevaa episodiat lukuun ottamatta (s. 88–90) – antaa omaishoitajan arjesta todellista ruusuisemman kuvan. Tältä osin olisin toivonut sosiaalipolitiikan asiantuntijalta hieman omaa hoito-

kokemusta laajempaa omaishoitajien asemaan pohdintaa.

Työpolitiikan professorina Koistinen pohtii odotetusti myös työn ja hoivan yhteensovittamisen kysymyksiä. Professorin virkaan kuuluva akateeminen vapaus mahdollisti kertojalle äidin hoitamisen työn ohella. Sähköposti, internet, kännykkä ja kannettava tietokone siirsivät työhuoneen kotiin ja matkoille ja tekivät kertojasta verkko-opettajan (s. 109). Etätyöllä on kuitenkin myös hintansa. Virtuaaliyhteys ei aina korvaa fyysistä läsnäoloa; läsnäolo jossain on samalla poissaoloa jostain muualta. Ehkä tämä on osavastaus Koistisen kysymykseen (s. 110) "Miten on mahdollista, ettei kuuden vuoden aikana kukaan kysynyt, mitä minulle kuuluu tai antanut edes mahdollisuutta kertoa...? Millainen on sellainen työyhteisö ja työkuultuuri?" Jospa kyse ei olekaan työtovereiden välinpitämättömyydestä, vaan hienotunteisuudesta? Itse olen vuosien varrella pannut merkille, että silloin kun joku työtovereista on paljon poissa ja hänellä epäillään olevan ongelmia yksityiselämässään, työyhteisössä vältetään tunkeilevia kysymyksiä ja henkilön odotetaan kertovan mahdollisista ongelmistaan itse. Koistisen toivoessa työpaikoille yksilöiden henkilökohtaisten asioiden suhteen sallivampaa keskustelukulttuuria, nousi mieleeni asian toinen ääripää. Ymmärrän myös niitä tuttaviani, jotka karttavat työpaikkansa kahvihuoneita, joiden puheavaruutta dominoi loputon puhe lemmikeistä, lasten korvatulehduksista, remonteista tai omaishoidon ongelmista. Henkilökohtaisten asioiden esiin tuonti sopivana pitoisuutena, etenkin huumorilla höystettynä, on eittämättä työyhteisön sosiaalinen voimavara. Sen sijaan ylenpalttinen puhe yksityisasioiden voi tukahduttaa yhteiset keskustelunaiheet ja kolonialisoida yhteisen julkisen tilan.

Työelämäntutkimuksen käsitteistö näyttää jättäneen jälkensä myös

kirjassa käytettyyn terminologiaan. Koistinen haluaa kirjoituksellaan tehdä näkyväksi kilpailuyhteiskunnan marginaalissa elävää hoivayhteiskuntaa. Tampereen Kirkkosanomien (3/2003) haastattelussa hän toteaa, että joutuessamme hoivaamaan vanhuksia ja heikkoja, meiltä puuttuu sekä käytännön kokemus että *kieli*, joilla noista usein kipeistäkin asioista ja tunteuksista voisimme puhua. Tähän nähden koin oudoksi, että läpi kirjan Koistinen puhuu hoivasuhteen osapuolista hoivan tuottajana ja vastaanottajana, s.o. käsitteillä, jotka tuskin tarjoavat ratkaisua hoivan kieliongelmaan. Eikö yleistävä puhe läheisistä hoivan tuottajina itse asiassa kuljeta tehoyhteiskunnan ja markkinatalouden kieltä ja ajattelumalleja osaksi tapaa, jolla hoivasuhteen ymmärrämme? Miettiessäni millaisia ovat "hoivan tuottajan" tunteet tuli mieleeni Leevi & Leavings'ien "Elämää"-biisin köyhä poika, joka ei tiennyt, miten vedota pankin tunteisiin. Ehkä meidän tekstintekijöiden olisi aika ajoin syytä muistuttaa itseämme siitä, että käyttämillämme sanoilla emme ainoastaan kuvaa kulloinkin tarkastelun kohteena olevaa todellisuutta vaan myös muokkaamme sitä koskevia tulkintoja ja teemme maailmasta tietyn näköistä.

Sinänsä karsastamaani muoti-ilmausta käyttäen, Pertti Koistinen on kirjoittanut hoivasta 'seksikkään' kirjan. Tällä metaforalla viitataan niin kirjan kuvitukseen, joka hoivan ruumiillisuutta ilmentäänsään (niin kuin asian tulkitsen) tuo mieleen myös hoivaan liittymättömiä läheisyyden ulottuvuuksia, kuin sen virittämään keskusteluun. Kirjan kiertäessä kädestä käteen on ainakin oman työpaikkani kahvihuoneissa ja käytäväkeskusteluissa tänä syksynä etsitty ratkaisuja hoivan arvoituksiin innokkaammin kuin Koistinen tehoyhteiskunnan varjossa yksinäistä hoivatyötä tehdessään osasi ehkä odottaa.

Tapio Kirsi

Sellaiset käsitteet kuten globalisaatio, informaationaalituminen, verkostotalous ja transnacionaalit yritykset ovat olleet jatkuvasti esillä niin mediassa kuin yhteiskuntatieteellisissäkin keskusteluissa. Käsitteillä kuvataan prosesseja, jotka muuttavat taloutta, yritystoimintaa ja kansalaisten arkielämää. Kirjassaan

Kapitalismi ja yhteiskunnallinen edistys englantilaiset sosiologit Phillip Brown ja Hugh Lauder tarkastelevat näiden käsitteiden käypyyttä. Samalla he analysoivat yhteiskunnallista muutosta globaalien talouden aikakautena. Yksi kirjan läpäiseviä teemoja on koulutuksen ja koulutuspoliittisten ratkaisujen muutosten tarkastelu. Konkreettisten esimerkkien tasolla heidän tutkimuksensa käsittelee Iso-Britanniaa ja Yhdysvaltoja, mutta monet kirjan huomioista pätevät yleisimminkin kehittyneisiin kapitalistisiin maihin.

Kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa kuvaa toisen maailmansodan jälkeistä taloudellisen nationalismien aikaa. Toisessa osassa analysoidaan nykyaikaa, tai kuten tekijät asian ilmaisevat paluuta primitiiviseen kapitalismiin. Kolmas osa pohtii tulevaisuuden yhteiskuntaa.

Toista maailmansotaa seurannutta vakaan kasvun aikaa (1945-1970) kuvataan kirjassa taloudellisena nationalismina. Sille oli ominaista, että fordistisesti järjestetty tuotanto-organisaatio toimi suoranaisena "kasvun koneena". Yhteiskunnallisen muutoksen kannalta tärkeä piirre oli, että läntisissä kapitalistisissa maissa vaurastuivat myös työläi-

**KAPITALISMI JA
YHTEISKUNNALLINEN EDISTYS**
Phillip Brown & Hugh Lauder: *Capitalism and Social Progress. The Future of Society in a Global Economy.*
Palgrave, London / New York 2001. 338 s.

set. Täystyöllisyys ja kulutuskyvyn vakaa kasvu olivat yleisesti hyväksytyjä yhteiskunnallisia tavoitteita.

Koulutuksen laajentuminen ulottui läpi yhteiskuntien ja sosiaalinen liikkuvuus laajeni merkittävästi. Yliopistokoulutus mahdollistui yhä useammin myös työväenluokasta lähtöisin oleville lapsille. Tekijät painottavat sitä, että vallassa ollut talousajattelu (keyneiläisyys) pyrki integroidaan mahdollisimman suuren osan väestöstä kansalliseen kapitalismin projektiin, jolloin taloudellisen kasvun hedelmistä pääsivät osalliseksi suhteellisen laajat väestökerrokset.

Konsensuksen aika päättyi joskus 1970-luvun alkuvuosina. Tuotannossa ruvettiin korostamaan erikoistumisen ja joustavuuden merkitystä kilpailuetuna. Työläisten laajentuneet sosiaaliset oikeudet nähtiin suoranaisena esteenä talouskasvulle. Tulo- ja varallisuuserojen kasvu taas koettiin pikemminkin myönteisenä kuin kielteisenä ilmiönä. Koulutuksessa muutos näkyi esimerkiksi älykkyyden ja lahjakkuuden korostamisena ja paineina kehittää elitististä koulutusta.

Margaret Thatcheriin ja Ronald Reaganiin henkilöitynyt

oikeistolaisuus saavutti poliittisesti johtavan aseman Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Taloudellista tasa-arvoisuutta ja uudelleenjakoa painottanut taloudellinen nationalismi korvautui tasa-arvoisten mahdollisuuksien turvaamista korostavalla meritokraattisella kilpailulla. Työmarkkinoilla tehokkuutta

haettiin myös ulkoistamisen ja irtisanomisten avulla. Läpi elämän kestävät työsuhteet korvautuvat määräaikaisilla työsuhteilla, ja sosiaalivakuutuksen taso tuli yhä riippuvammaksi varallisuudesta.

Taikakalu lähes kaikkien ongelmien ratkaisuun oli kilpailu ja markkinat. Säätelystä, ja julkisesta sektorista ylipäättään, tuli lähes kirasana. Koulutusmahdollisuudet eriarvoistuivat rajusti. Enää ei riittänyt pelkkä älykkyyden. Vanhempien yhteiskunnallinen asema ja taloudelliset resurssit määrittävät lasten koulutusmahdollisuuksia aivan kuten 200 vuotta sitten.

Tekijöiden kanta on, että yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvu ei johda toivottuun lopputulokseen. Nykyinen politiikka ei takaa menestystä globaalien talouden aikana. Yhtä kriittisesti he suhtautuvat myös Tony Blairin "kolmanten tiehen". Kirjoittajien mukaan Blairin politiikka merkitsee yhteiskunnan polarisoitumista; hyviä töitä ja hyviä palkkoja on vain harvoille, köyhyys tulee Britanniassa väijäämättä kasvamaan. Erityisen huolissaan kirjoittajat ovat lapsiväestön aseman kurjistumisesta.

Mikä sitten on Brownin ja Landerin lääke? Millä keinoilla aikamme polttavat yhteiskunnalliset